

BEZPEČNOSTNÍ POLITIKA ČESKÉHO STÁTU

Základní determinanty

Bezpečnostní politika každého státu je předurčována řadou důležitých determinant, jejichž význam se mění podle konkrétní situace a priorit, stanovených vládou. Vždy dochází k tomu, že některým determinantům je přikládán větší význam, zatímco význam jiných je zase považován za druhořadý. Jejich význam tedy nikdy není absolutní, vždy závisí na cílech a souvislostech.

Tyto determinanty jsou určující především z hlediska mezinárodního postavení každého státu. Pokud jde o postavení státu v mezinárodní hierarchii, je mezi západoevropskými odborníky zavedeno několik klasifikací, z nichž ta nejpodrobnější obsahuje celkem sedm skupin států: supervelmoci, velmoci druhého řádu, střední mocnosti, regionální mocnosti, malé mocnosti, nezávislé státy a mikrostáty. O tom, do které skupiny se ten který stát zařadí, rozhoduje právě posouzení na základě následujících determinant, jejichž připomenutí je zvláště naléhavé v době, kdy se připravuje rozdělení ČSFR na dva samostatné subjekty.

Historický věk státu

Pokud jde o historický věk státu, všeobecně se uznává, že "pro státy, na rozdíl od lidských bytostí, je věk výhodou - umožňuje jim vyvíjet vliv, který je pro státy mladé mnohem nesnadnější, neboť ho nemůže být dosaženo jinak, nežli změnou stávajícího mezinárodního poměru sil" (1).

Tzv. historické státy se těší mnoha velkým výhodám: všeobecně uznávané hranice, vliv přesahující jejich teritorium, kontrola námořních cest a strategických pozic ve světě, velké diplomatické zkušenosti a v neposlední řadě i bohaté vojenské tradice. Díky všem těmto skutečnostem "se bez obtíží vypořádávají s takovými problémy, které jsou pro státy mladé často neřešitelné" (2).

Pro potvrzení tohoto závěru nemusíme chodit daleko. Stačí porovnat dopady výsledků referenda ve Francii a parlamentních voleb v ČSFR. Při referendu o Maastrichtu, konaném v r. 1992 došlo ve Francii k **bezobdobné polarizaci** mezi stoupenci "ano" a "ne". Přesto však ani v nejmenším nebyly ohroženy základy existence Francie jako státu. Naproti tomu rozdílnost výsledků letošních parlamentních voleb v ČSFR ve dvou jejích částech se stala spouštěčem procesu k jejímu rozdělení na dva. Tedy to, co historicky starým státem nijak neotřásl, vedlo u státu mladého k jeho rozdělení.

I přes dovolávání se dávných dějin bude český stát považován za stát mladý, jehož středověké tradice hrají v současnosti téměř zanedbatelnou roli. Z hlediska svého historického věku bude český stát zařazován až do poslední, čtvrté kategorie evropských států. (Do první kategorie patří nejstarší evropské národní státy, jimiž jsou Francie, Anglie, Španělsko a Švýcarsko, v druhé kategorii nacházíme Itálii, Německo, Rusko (3) ve třetí pak ostatní západoevropské státy a spolu s nimi pak rovněž Polsko a Maďarsko, zatímco poslední kategorii vytvoří nástupnické státy bývalých vícenárodních států - SSSR, SFRJ a ČSFR.)

Z tohoto hlediska bude nově vzniklý český stát ve značné nevýhodě nejen ve srovnání s tzv. historickými západoevropskými státy, ale i ve srovnání se svými nedávnými spojenci a dnešními konkurenty v úsilí o návrat do Evropy - zejména pak Ruskem, Maďarskem, Polskem, možná i Ukrajinou. Své místo v mezinárodní hierarchii si bude muset velmi tvrdě vybojovat. Tato skutečnost je o to závažnější, že v novověké historii náš stát nikdy nebyl schopen sám si zajistit svoji bezpečnost, vždy ji naopak vázal na spojence nebo na systém kolektivní bezpečnosti.

Vnitřní soudržnost státu

Vnitřní soudržnost státu bývá některými západoevropskými odborníky vysvětlována rovněž jako "kolektivní organizace", čímž se rozumí "schopnost dané společnosti nejlepším možným způsobem mobilizovat své fyzické, materiální a lidské zdroje s cílem dosáhnout výsledku, který převyšuje prostý souhrn výchozích zdrojů" (4). Za příklady nejlépe organizovaných zemí jsou považovány Japonsko (5) a Izrael.

Vnitřní soudržnost je a bude ovlivněna zejména následujícími faktory:

- Společné odhodlání naprosté většiny obyvatelstva o uskutečnění ekonomické reformy, o vytvoření demokracie západního typu a o návrat do Evropy. Jedná se o nesporné pozitivum, jež může být oporou každé vlády.

- Dopad zániku společného státu Čechů a Slováků, v jehož důsledku se český stát dostal - nahlížeáno z čistě geografického hlediska - do situace srovnatelné s Ruskem či Srbskem. Pokud jde o ČSFR a SFRJ, na zajímavou paralelu upozorňuje francouzský odborník prof. Edgar Morin (6): tlak Chorvatů resp. Slováků nakonec z roviny emancipačního úsilí přerostl do roviny, ve které vyvolával tzv. přitvrzení postojů národa považovaného za vládnoucí - Srbů v SFRJ a Čechů v ČSFR. Se zmiňovanými státy máme společné to, že z nejlivnějšího člena vícenárodního státu jsme se stali nejlivnějším subjektem vlastního národního státu. Samozřejmě, že srovnáván je pouze základní princip, nikoliv jeho konkrétní projevy, v nichž je nesrovnatelný rozdíl.

- Ve značné části obyvatelstva se vytvořil pocit křivdy nad tím, že nebyla dána možnost vyjádření se ke způsobu řešení státoprávní krize.

- Lze předpokládat vystupňování aktivity přesídlenců a národnostních menšin na tzv. sporných územích našeho státu.

- Prohlubování sociálních nerovností v důsledku prováděné sociální a ekonomické reformy.

Jestliže v případě prvního faktoru můžeme hovořit o pozitivu, pak zbývající tři jednoznačně představují faktory zranitelnosti našeho státu. Stabilizovaná a vnitřně soudržná země je vždy považována za spolehlivou i z hlediska mezinárodní bezpečnosti. Naproti tomu země, jež se sama vnitřně destabilizuje, je nazývána jako země znepokojivá, což nezřídka vede i k tomu, že její silnější, stabilnější a vlivnější sousedé se snaží vnějšími zásahy eliminovat rizika pramenící z její nestability, nabídkou svých bezpečnostních záruk ji vtahují do své sféry vlivu. To vše výrazně oslabuje nezávislost a samostatnost dané země ve všech oblastech a v oblasti bezpečnostní politiky pak dvojnásob.

Národní stát je příliš malý a těsný na to, aby mohl čelit globálním problémům současnosti. Naším dlouhodobým zájmem odpovídá nikoli národní stát ve fundamentalistickém slova smyslu (7), nýbrž orientace na zapojení do evropských bezpečnostních struktur. Svoji bezpečnost musíme odvozovat nikoli od definice národních zájmů, nýbrž od bezpečnosti celé Evropy.

Geopolitika

Uplatnění geopolitického přístupu nám ukazuje, že vliv vnějšího prostředí na naši zahraniční a zejména pak bezpečnostní politiku se odrazí především v následujících směrech:

- Co do rozlohy a počtu obyvatelstva se náš stát zařadí daleko za velké státy (Francie, Velká Británie, SRN, či Itálie), jakými jsou naši nedávní spojenci, jako např. Rusko, Ukrajina, Polsko a další. Zaujme místo ve skupině států s rozlohou do 100 000 km² a s počtem obyvatel do 10 miliónů, v níž nacházíme zejména Belgii, Maďarsko, Portugalsko, Řecko či Švédsko. Avšak i v této kategorii států máme značný handicap - jsme vnitrozemským státem, bez přístupu k mořím. A tak se můžeme měřit s Rakouskem a Maďarskem. Jelikož Rakousko je na rozdíl od nás považováno za stát ekonomicky a politicky velice stabilní, s dlouhou diplomatickou tradicí a relativně velkým mezinárodním vlivem, můžeme se nakonec srovnávat zase jenom s Maďarskem.

- Naše území je vystaveno zájmu o uplatnění vlivu mnohem silnějších států, zejména pak SRN a Ruska. Oddělením od Slovenska jsme se vzdálili vlivu ambic Ruska a také Ukrajiny a s nimi spojených rizik, spočívajících v nestabilitě a výbušnosti celé oblasti bývalého SSSR.

- Zároveň s tím jsme se však o to více přiblížili k SRN. Výrazně se zvýšila pravděpodobnost, že se staneme sférou ekonomického a posléze pak i kulturního a politického vlivu našeho mocného západního souseda. Nelze zapomínat, že v minulosti každý dynamicky se rozvíjející stát vždy měl ambice, jež přesahovaly jeho území. Vždy usiloval o vytváření sfér svého vlivu, zvláště na území menších, slabších a nestabilních států.

- Nacházíme se sice téměř v srdci starého kontinentu, nicméně význam své geostrategické polohy nemůžeme přeceňovat. Naším územím sice vede spojnice mezi některými spolkovými zeměmi SRN na straně jedné a Slovenskem a Maďarskem na straně druhé, ale to vzhledem k výrazné orientaci těchto zemí na ekonomickou spolupráci se SRN je skutečnost spíše relativního významu.

Naše geostrategická poloha je všeobecně ceněna podstatně méně nežli poloha Polska, jež se vyznačuje zejména následujícími skutečnostmi:

□ Polsko se nachází na předělu mezi křesťanským Západem na straně jedné a pravoslavným Východem na straně druhé a díky tomu je důležitým civilizačním rozhraním

□ Přes jeho území vede cesta do tří pobaltských republik, o něž má velký zájem zejména SRN a které samy navíc mají výraznou proněmeckou orientaci.

□ Polsko je severním pólem spojnice mezi Baltickým a Středozezemním mořem.

Z hlediska geografie a demografie patří český stát do kategorie těch států, které mohou a musí usilovat o statut nezávislého státu. Za námi už budou následovat víceméně jenom mikrostáty. Geografickou výhodou našeho státu jsou přirozené hranice, tvořené povětšinou horskými masívy. Naproti tomu handicapem je ta skutečnost, že se nacházíme v oblasti, kterou chce ve sféru svého vlivu přeměnit několik evropských států. Tato skutečnost činí naše úsilí o uhájení pozice nezávislého státu ještě náročnějším a složitějším.

Surovinové bohatství

Patříme mezi státy životně závislé na dovozu strategických surovin i zdrojů energie. V důsledku toho je naše ekonomika velice zranitelná, zvláště pak v době, kdy bezpečnost každého státu se stále méně odvozuje od vojenské síly a stále více je závislá na ekonomické síle a soběstačnosti.

Dalším faktorem omezujícím naši samostatnost a zvyšujícím naši zranitelnost se může stát ztráta soběstačnosti v zajišťování potravin.

Pro obnovující se český stát plně platí závěr H. Morgentaua, že "potravinový a surovinový deficit vyústí v trvalou slabost státu na mezinárodním poli" (8). Navíc oslabují stát zevnitř, neboť mají za následek zhoršování stavu populace, pokles produktivity a sociální nerovnováhu a napětí.

Také z důvodů omezenosti surovinových a energetických zdrojů bude uhájení pozice nezávislého státu náročným úkolem.

Diplomatická aktivita

Většina západních odborníků se shoduje v názoru, že nespočívá jenom na činnosti samostatných diplomatů, ale především na celkové síle státu. Např. T. Schelling diplomacii definuje jako "smlouvání a handrkování, při němž se vytčeného cíle dosahuje prostřednictvím diskusí, jednání, kompromisů, ale též nátlaku z pozice síly, kdy cílem je donutit partnera či protivníka k přijetí toho či onoho stavu" (9). Podobně i R. Aron, světově uznávaný klasik, o diplomacii hovoří jako o "užívání ekonomických, politických či psychologických způsobů a metod - polonásilných i násilných. Bez používání ekonomických nástrojů nátlaku a násilí by diplomacie byla pouhým přesvědčováním. A v takové podobě vlastně nikde neexistuje" (10).

Také v oblasti diplomatické aktivity nemůže být ctižádost českého státu o nic větší, ale rovněž ani o nic menší nežli uhájení statutu nezávislého státu. Dosažení tohoto cíle vyžaduje existenci předpokladů, umožňujících čelit otevřeným i skrytým formám nátlaku. Takovými předpoklady jsou především: vnitropolitická a ekonomická stabilita, ale také věrohodná bezpečnostní politika a obrana, neboť pro dnešní dobu je typické, že "státy nezbytně potřebují vojenskou sílu již v době míru, protože ta je všeobecně využívána jako prostředek nátlaku či donucení i v době míru" (11).

Postavení v mezinárodní hierarchii

V mezinárodních organizacích bude český stát začínat od stejné výchozí pozice jako ostatní nástupnické státy někdejších vícenárodních států. Svě postavení a svůj vliv si bude muset teprve vydobýt. Dnes již nenávratně pominula doba, kdy jsme se mohli spoléhat na sympatie vůči sametové revoluci nebo na osobní charisma politických činitelů a na jejich zásluhy boje proti totalitnímu režimu. Nastala naopak doba, kdy jsme posuzováni stejně střídavě jako všechny ostatní státy - výlučně na základě konkrétních ukazatelů naší síly a našeho vlivu.

Vzhledem ke všem výše uváděným limitujícím skutečnostem (historický věk státu, jeho geopolitika, ekonomická síla a postavení v mezinárodní hierarchii) je reálným a snad i dosažitelným cílem českého státu uhájení statutu nezávislého státu.

Nově vzniklý český stát nemá předpoklady ani možnosti a nástroje k tomu, aby si vytvářel sféru vlivu přesahující jeho státní hranici. Naopak - bude muset čelit vlivu několika jiných zemí, jež budou samy usilovat o jeho přeměnu ve vlastní sféru vlivu.

Základní pravidla hry v mezinárodní politice

V této oblasti můžeme vycházet z rozdělení, které učinil M. Kaplan ve svém díle *System and Proces in International Politics*. Uplatnění jeho šesti základních pravidel nám ukazuje, že lze očekávat následující vývoj:

1. Bipolarita se může změnit na monopolární systém, na jehož vrcholu by stála jediná supervelmoc. Takový systém však nikdy v dějinách nevedl ke dlouhodobé a spolehlivé stabilitě.

2. Dále lze očekávat, že každý stát bude usilovat o zvýšení svého vlivu, a to i na úkor ostatních, včetně sousedů i bývalých spojenců.

3. K dosažení tohoto cíle budou využívány všechny dostupné prostředky, včetně nátlakových.

4. Negativní dopad bude mít i ta skutečnost, že konec studené války s sebou přinesl i zánik jednoho ze dvou hlavních aktérů dlouhodobě působícího bipolárního systému mezinárodních vztahů. To se může negativně odrazit zejména, v těchto směrech:

- změny v poměru sil na straně vítězů studené války, zejména pak nárůst ambicí SRN a Japonska,

- nestabilita ve všech bývalých státech někdejší Varšavské smlouvy a zejména SSSR; situace v těchto zemích je, zejména v důsledku vývěru nacionalismu, výbušná a představuje riziko, které se může přeměnit v hrozbu pro Evropu jako celek a pro český stát zvláště,

- nelze vyloučit opakování roku 1918, kdy eliminace Rakouska vytvořila jednu z příčin neustále narůstající nejistoty, jež nakonec vyvrcholila vypuknutím druhé světové války.

5. Osudy celého světa dle závisí na tom, zda budou znovu integrovány i ty státy, které ze studené války vyšly jako poražené. Celé Evropě by nesmírně uškodilo, kdyby se opakovala chyba, již se po 1. světové válce vůči poraženému Německu dopustili vítězové, zejména pak Francie. Ta chyba spočívala v tom, že Německu byly nadiktovány pokořující podmínky a ty se pak staly novým zdrojem nestability.

Oficiálně se sice hovoří o tom, že nikdo neprohrál a že všichni vyhráli, avšak skutečnost je taková, že USA a jejich spojenci se stali jednoznačnými vítězi studené války, zatímco SSSR a jeho bývalí spojenci vyšli velice oslabeni, dnes jsou zahlceni vlastními vnitřními problémy a jejich vliv nejen na mezinárodní bezpečnost, nýbrž i celkově na mezinárodní politiku výrazně zeslábl. Dnes je vlastně omezen pouze na to, zda se stanou stabilizujícím či destabilizujícím faktorem systému, jehož autory jsou vítězové studené války.

Pro bezpečnostní politiku českého státu bude mít určující význam celoevropský systém mezinárodní bezpečnosti. Stát, který chce být plnohodnotným členem nového systému evropské bezpečnosti, nemůže jenom využívat výhody tohoto systému, ale musí se na něm také aktivně podílet. Základní formou takového podílu je existence vlastní věrohodné obrany.

Poznámka:

1. Merle, M.: Sociologie des relations internationales. Paris 1982, s. 155.

2. Huntzinger, J.: Introduction aux relations internationales. Paris 1987, s. 127.

3. Tyto však ve srovnání s námi měly jednu obrovskou výhodu: dějiny jim dopřály několik staletí k tomu, aby se postupně zformovaly v národní státy a aby po dosažení této etapy mohly začít hrát důležitou roli v rámci celého kontinentu nebo i světa. Naproti tomu společný stát Čechů a Slováků byl rozbit již po prvních dvou dekadách své existence. Jeden z důvodů, proč byl čs. stát v r. 1938 obětován, spočíval právě v tom, že byl mladým státem, jehož zánik takřka nikoho nebolel. Jeho pozdější obnovení bylo doprovázeno následujícími vážnými omyly v oblasti ekonomické strategie, které vedly k hromadění latentního napětí mezi oběma národy. Nakonec došlo k tomu, že rozklad totalitního systému vládnutí uvolnil emancipační proces slovenského národa, přičemž ale tento proces zároveň působil jako jeden z faktorů prohlubujících se krize totalitního systému vlády.

4. Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 147

5. Japonsko díky své vnitřní soudržnosti a organizaci dokázalo překonat handicap daný nedostatkem surovin a energetických zdrojů a stát se ekonomickým obrem, u kterého lze očekávat i nárůst politických a diplomatických ambicí.

6. Blíže viz.: Morin, E.: Association ou barbarie. In.: Le Monde 10. 9. 1992.

7. Dle tohoto pojetí základem státu je národ a národ by měl být konstituován jako stát. Je to tedy snaha stvrdit národní identitu politickým činem.

8. Morgentau, H.: Politics Among Nations. New York 1973. Citováno dle: Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 137.

9. Schelling, T.: Stratégie du conflit. Paris 1986, s. 88.

10. Aron, R.: Paix et Guerre entre les nations. Paris 1984, s. 113.

11. Huntzinger, J.: cit. dílo, s. 141.